

Rudolf Steiner

Súbor prednášok sa konal v r. 1922 - 23 v Dornachu vo Švajčiarsku pre robotníkov pracujúcich pri stavbe budovy Goetheana. Tento cyklus nesledoval nijaký zámer, témy jednotlivých prednášok boli viac menej ľubovoľné, podľa spontánnych otázok kladených zhromaždenými robotníkmi na začiatku prednášky. Obsah hodinových prednášok bol teda vždy improvizovaný a jednotlivé prednášky na seba nenadväzovali. Názvy jednotlivých prednášok boli pripojené neskôr zapisovateľom. Ani názov cyklu "O zdraví a chorobe" nevystihuje zámer prednášajúceho, ale skutočnosť, že prevažovali otázky tohto druhu.

Nos – čuch a chuť

Posledne sme hovorili o oku, v ktorom je už podľa vonkajšieho tvaru, napodobnený celý svet. Keď sme potom spoznali vnútro oka, zistili sme, že je v ňom skutočne obsiahnutý malý svet. Vedľa ucha a oka, ktoré sme už pozorovali je tu nemenej zaujímavý zmysel čuchu. V porovnaní napríklad so psom, u ktorého skutočne môžeme povedať, že všetky informácie zakladá na zmysle čuchu, má tento zmysel u človeka zdanlivo nepatrný význam. Čo všetko len dokáže pes čuchom. Tu zmysel čuchu podáva obdivuhodné výkony, ktoré na prvý pohľad pôsobia jednoduchým dojmom, ktoré však ani zďaleka tak jednoduché nie sú.

Spomeňme napríklad ako pes sleduje stopu jedného človeka, a vzápätí na to musí sledovať stopu iného človeka. Keby tieto stopy boli rovnaké, nebolo by možné, aby ich pes vôbec sledoval. Tieto stopy sú sledovateľné len preto, že sú rozdielne. Keby sme však chceli udať rozdiely medzi týmito stopami, nenašli by sme podstatných rozdielov. Pes však nesleduje stopu v podobe odtlačku do zeme, ale stopu pachovú. A práve tu sa už dostávame ku psej inteligencii.

Tú istú inteligenciu, ktorú nachádzame v tak vysokej miere u psa, nachádzame v tomto zmysle tiež ešte u divokých národov. Európsky človek využije svojho čuchu snád' pri jedle alebo pri vonkajších zápachoch, jeho čuch mu však nie je schopný veľa povedať. Naproti tomu prírodný človek žijúci v divokom africkom kmeni dokáže vetriť práve tak ako pes, dokáže napr. objaviť nepriateľa ešte veľmi vzdialeného. Skôr než nepriateľa zbadá, divoch vie: "to je nepriateľ!", Pretože ho od ostatných ľudí rozozná čuchom. Spomeňme len, ako jemne musí rozlišovať nos tohto divocha, ktorý k tomu pridá ešte mľasknutie aké v Európe nie je možné, mľasknutie ako keď bičom plesne.

Môžeme teda povedať: Čím je človek kultivovanejší, civilizovanejší, tým viac u neho ustupuje význam čuchu do pozadia. Na čuchu môžeme študovať stupeň civilizovanosti príslušného tvora. Docela cenné objavy by sme pravdepodobne urobili, keby sme sa viac zaoberali čuchom prasaťa, ktoré má prirodzene veľmi silný čuchový zmysel. Ako jedno z najinteligentnejších zvierat je všeobecne uznávaný slon. A vskutku slon je mimoriadne inteligentné zviera. A čo je u slona obzvlášť vyvinuté? Ak je to, čo u psa či prasaťa nachádzame nad zubami, čo je u človeka nosom, ak je to všetko obzvlášť vyvinuté, stane sa to chobotom! Slon je najinteligentnejším zvieratom v závislosti na veľkosti mozgu, ktorý u neho prechádza práve v nos.

Všetko, čo sme si tu uviedli, na nás kladie požiadavku, aby sme sa konečne

dôkladne zamysleli nad tým, ako je to vlastne u človeka s nosom, o ktorom ľudská civilizácia napodiv veľa nevie. Vie síce ako je nos anatomicky stavaný, predsa však o ňom nevie viac, než že je uprostred tváre. V porovnaní s uchom či okom, ktoré sú mimoriadne komplikované, nemožno u nosa, pokračujúcim rovno do mozgu, o nejakej komplikovanosti vôbec hovoriť, možno tu hovoriť len o mimoriadnej duchaplnosti.

Pri čelnom pohľade (v osi nosa), pozorujeme vnútornú strednú stenu (nosovú prepážku), rozdeľujúcu nos na pravý a ľavý, na pravé a ľavé krídlo nosa (RS kreslí). Tu hore medzi očami. (u koreňa nosa), tu v lebke leží vnútri kos. Je to kosť perforovaná jemne ako malé sito. Zvonka je nos potiahnutý kožou, vo vnútri je vystlaný sliznicou, kožou vylučujúcou hlien. Každý z nás má určite skúsenosť so slziacimi deťmi, plačúcimi, ako im pritom tečie z nosa. Tu hore, kde sú na vonkajšom hornom okraji očnej dutiny slzné žľazy, vedie v nose kanálik k tzv sliznicovým žľazám, s ktorých hlienom sa miešajú slzy. Nos je teda v tekutom spojení s očami. Teda aj u nosa sa môžeme pozastaviť nad tým, že žiadny telesný orgán tu nie je len tak sám pre seba. Nos je spojený s očami, ktoré môžu nielen vidieť, ale i plakať. A to, čo oči pri plači vylučujú, mieša sa s tým, čo v nose vylučuje sliznica. Pri koreni nosa prechádza touto kosťou čuchový nerv, vedúci z mozgu, ktorého dva povrazce sa vo vnútri nosa rozširujú. Keď strčíme neslušne do nosa prst, dotkneme sa nosovej sliznice, ktorá je preniknutá čuchovým nervom vedúcim do mozgu. A to je tiež všetko, čo možno pozorovať na nose, ktorý je vlastne utvorený veľmi jednoducho. Tu sa však už nachádza niečo, čo nám môže prezradiť mnohé, keď pozorujeme len bistro a rozumne pozorované zvažujeme.

Riadne skúmanie očí človeka nájde, že u žiadneho človeka nevidia obe oči rovnako silno. Ak pozorujeme rovnako dôsledne ruky, nikdy nenájdeme ani ony rovnako silné. **Nikdy a nikde nie je človek na pravej a ľavej strane rovnako vyvinutý.** Tak je tomu aj u nosa. Ľavou nosnou dierkou čucháme menej než pravou. resp. obrátene (nosoví ľavičari, či pravičari). Vôbec sa vo svete vyskytujú stranovo prevrátení ľudia, a to nielen čo do usporiadania hlavy, ale aj srdca. Srdce človeka sa spravidla nachádza trochu na ľavej strane hrudi. Tomu sú prispôsobené aj ostatné vnútornosti. Vyskytujú sa však ľudia, ktorí majú srdce posunuté k pravej strane (aj žalúdok atď.) To je pozorované oveľa menej často než ono pootočené v hlave, lebo nie každého, kto má vnútornosti situované na pravo operujeme, či pitvňáme. Je práve veľkým vychovávateľským umením, ak berieme zreteľ na take anomálie a to nielen v anatomickom zmysle, ale predovšetkým v pedagogickom. Človek nie je iba organizmom a preto nemusí byť vychovávaný tak aby mu také veci boli trápne či dokonca na prekážku.

Viedenský profesor Benedikt, vyšetroval mozog rady zločincov. Pretože to katolícke Rakúsko nevidelo rado spojil sa vo svojej dobe s kalvínskymi Maďarmi, ktorí mu umožnili prísun lebiek do Viedne. Správa o tom sa dostala až k jednému mnohonásobnému vrahovi, ktorý sa ako veriaci katolík proti niečomu takému ohradil. Protestoval proti tomu, aby bola jeho lebka raz poslaná tomuto profesorovi s odôvodnením že by sa u posledného súdu jeho telo nemohlo nájsť so svojou hlavou. Zločinec chcel byť u posledného súdu kompletný. U tohto človeka je však zvláštne niečo iné.

V zadnej časti mozgu máme tzv. malý mozog, nad ktorým je lalok veľkého mozgu (RS kreslí). Malý mozog pripomína malý strom, veľký akýsi lalok. Profesor Benedikt

zistil, že u ľudí ktorí sa nedopustili žiadneho zločinu či krádeže, siaha mozgový lalok ďaleko dolu cez malý mozog. Naopak u zločincov či recidivistov tak ďaleko dolu nesiaha, nezakrýva spodnú časť mozgu. Z toho však nevyplýva, že sa taký človek musí stať nutne zločincom. Ľudí s malým mozgovým lalokom, nezakrývajúcim správne malý mozog, sa rodí veľmi veľa. Z toho teda vyplýva, že musia byť vychovávaní práve s ohľadom na túto skutočnosť. Ak nie je telo utvárané správne, možno mu pomôcť duševne! Preto je tvrdenie, inak duchaplného profesora Benedikta: "Nikto nemôže za to, že je zločincom", celkom nezmyselné.

Ak neleží ľudské embryo v materskom lone správne, vyvinie sa v hlave dieťaťa zadný lalok príliš malý. V miere, v akej je potom taký človek správne, či nesprávne vychovávaný so zreteľom na túto skutočnosť, môže, či nemôže za to, že sa stane zločincom. V každom prípade však za to môže spoločnosť, ktorá je povinná nielen postarať sa o znalosť takých vecí, ale i o správnu výchovu detí vôbec.

To všetko tu uvádzam preto, aby ste videli, aká dôležitá je pre človeka jeho celková organizácia. Vráťme sa však k nosu.

Páni, čo to vlastne čucháme nosom?

Kus kriedy napr. nenačicháme, nevnímame ho čuchom. Čucháme len takú látku, ktorá je nejakým spôsobom privedená k odparovaniu (napr. zapálením apod.). Keď môže nos prijať jej výpary podobne ako prijíma vzduch. Aby sme mohli čuchať, musí byť okolo nás vzduch, s ktorým sa spoja výpary nejakej látky. Tú potom sme schopní vnímať čuchom. Nerv nášho nosa je prispôsobený na to, aby prežil tento výpar. Ak čucháme teda k jablku alebo k ľalii, čucháme z nich vystupujúce výpary.

Tak sa aj človek svojimi výparmi prejavuje v priestore, ďaleko za hranicami povrchu svojho tela. Dva kilometre odtiaľto, až v Arlesheime, by divoch vedel, či tu medzi nami nesedí jeho nepriateľ. Celá bytosť jeho nepriateľa sa by sa prejavovala odtiaľto až do Arlesheimu! Všade, široko ďaleko okolo, sme oveľa viac prítomní svojimi výparmi než tým, čo zvonka vidíme.

Obzvlášť dobre je potom tento jednoduchý nos utvorený u psa. Stretnutie so psom, ktorý nás dobre pozná (pozná náš pach) prebehne tak, že nás pes očuchá a vrtí pri tom chvostom. Vrtí chvostom pretože má radosť. Pachom známeho človeka príde celé psie telo do vzrušenia a tento zážitok radosti sa prejaví v jeho chvostových svaloch. To, čo sa dostane psovi do nosa ako pach, to pes preženie svojou chrbticou až k jej koncu, teda k chvostu, ktorým vrtí. Človek je v tomto smere tak ďaleko zakrpatený, že svoju radosť nemá čím prejaviť, lebo mu chýba chvost. Napriek tomu, že je človek kultúrnejším tvorom než pes, nie je schopný svoj čuchový zážitok viesť cez chrbticu a nemá orgán na prejavenie radosti.

Ak si nakreslíme hlavu človeka z profilu, potom pokračuje takto chrbticou nadol (RS kreslí). U psa prechádza chrbtica do chvosta, ktorým môže vrtieť. U človeka je táto vrtivá sila v chrbtici obrátená späť. Človek má silu, ktorú zviera nemá, totiž mnohé obracať. Všetka sila, ktorá sa prejavuje vo vrtiacom sa chvoste psa, je človekom zatláčaná späť, je vytlačená hore do mozgu. Sila, ktorá u psa rastie dolu, je človekom obrátená hore k mozgu.

Preto chodia zvieratá po štyroch, sú organizované tak, aby chodili po štyroch. Ak chodia po dvoch, ako napr. opice, je táto chôdza pre nich neprirodzená, sú tu hendikepovaní. Človek po narodení chodí aj po štyroch. Počas svojho vývoja sa však vzpriami silou, ktorá prechádza chrbticou, obracia sa v silu opačnú a tlačí tu celý mozog dopredu. Chrbtica človeka je ukončená nevyvinutou kostrčou neschopnou

vrtenie. Tu je vrtivá sila obrátená, a keby nebolo lebečnej kosti, ktorá drží náš mozog pohromade, tu by sme pri vnímaní príjemnej vône prejavovali svoju radosť tak, že by sme vrteli mozgom. Sila vrtivá sa u človeka síce vyvinie, ale je obrátená k mozgu. Ak si osvojíme schopnosť tzv. jasnovidectva, tu sme schopní vidieť to, čo sa dá inak pri určitej citlivosti len cítiť.

To, čo je vo vašom mozgu ako pevná látka, to je držané pohromade lebečnou kosťou. To, čo sa v tom istom mozgu vyvíja ako jemná látka, ako teplo, to už nie je ničím zvonku držané pohromade. Tu možno teda jasnozrivo pozorovať, ako aj človek môže "vrtieť chvostom". Tak napr. tzv. dvorní radcovia, ak sú nablízku svojich pánov, vrtia duševne chvostom. Robia niečo také, čo možno prirovnať k vrteniu chvostom, ako keď človeku nasadíme somárove uši. Tu trasú vpredu akoby chvostom, striedajúc tu teplo s chladom. Kolísavým teplom vrtí jemné éterické telo, ktoré tu akoby vrtí chvostom.

Éterické telo je zdrojom síl vytvárajúcich chrbticu psa, slona i človeka. Vzťahy týchto síl sa prejavujú v usporiadaní nervov. Čuchový nerv vstupuje u psa hlboko do mozgu, lebo tu nič proti nemu nepôsobí. Vrtiaci orgán má pes vzadu na opačnom konci chrbtice, človek na tom istom konci v mozgu. U človeka sa čuchový nerv pri vstupe do vnútra mozgu stretáva s tým, čo je sem z druhej strany vytlačené dopredu (obrátené nahor), ako vrtiaci orgán. Táto vrtiaca sila prichádza u človeka v ústrety k nosu a človek má preto čuchový nerv podstatne menší, stlačený tým čo pôsobí proti nemu. Človek tu má teda orgán, ktorý jeho čuch zatláča naspäť, orgán, ktorý ho však robí vlastne človekom. To sú tie hore vytlačené sily.

Môžeme teda povedať, že vo vnútri mozgu sa u psa nachádza mnoho z toho, čo je čuchovým nervom, ktorý je v porovnaní s ľudským zakrpatenými nervom čuchu skutočne ohromným. Namiesto neho sa u človeka v mozgu nachádzajú nervy, ktoré sú sem vytlačené z doľa, z opačného konca chrbtice. To, čo sa u psa nachádza ďaleko od mozgu, čo ho pudí k vrteniu chvostom, to sa u človeka nachádza v najvyššachtenejšej forme v mozgu. V dôsledku toho má človek v prednom mozgu orgán pre súciť, pre porozumenie ľuďom. Tak má človek v prednom mozgu, na mieste kam jeho podceňovaný nos vysielala svoj čuchový nerv, mimoriadne ušľachtilý orgán.

Povedal som, že nikto necíti rovnako silno ľavou i pravou stranou nosa (nosnou dierkou). Tak aj prepážka v nose psa umožňuje oddeliť od seba pravú nosnú dierku, ktorou sleduje konkrétnu stopu, od ľavej nosnej dierky v ktorej má uložené stopy (pachy) ktoré už sledoval. To, čo sleduje pravú dierkou, môže teda porovnávať s tým, čo je uložené v ľavej. Vďaka ľavej dierke má pes veľmi dobrú pamäť pre pachy a je schopný rozvíjať svoju stopársku schopnosť, skúsenosť, rovnako ako sa človek stáva chytřejším vďaka svojej pamäti, vďaka učeniu. Premýšľajúceho človeka často pristihneme s prstom v nose, či na nose tak, že jeho ukazovák leží nad nosovou deliacou prepážkou. Vzadu nosa, vo vnútri mozgu, sa totiž nachádza jeho centrum rozlišovacej schopnosti, sem vstupuje do ľudského života akási nová "stopa". Mozartovi napr. by pri čuchaní k nejakej kvetine nenapadlo povedať: áno, bol som kedysi v krásnej záhrade kde bola kvetina, ktorá voňala rovnako krásne a teraz ma tá istá kvetina opäť privádza k vrteniu. "To by Mozart nemohol povedať. Namiesto toho mu prišla k mysli krásna melódia. Mozarta mnohokrát napadali tie najkrajšie melódie, keď čuchal ku kvetine.

Čuch teda nejako súvisí s našou pamäťou! To však nemá svoju príčinu v tom, čo

čuchajúci človek vnáša nosom dovnútra, ale v tom, čo tu vnútri stavia proti tomu. Tak sa vyvíja rozlišovacia schopnosť človeka. Ak vie niekto logicky myslieť, správne spájať myšlienky, potom o ňom môžeme povedať: jeho mozog je posunutý dopredu proti jeho čuchovému nervu a je vlastne prispôbený tomu, čo by inak bolo čuchacím nervom. Obzvlášť rozumný človek je vlastne ten, ktorý v sebe čo možno najviac prekonal psiu povahu!

Rozumnosť, schopnosť rozlišovania, to pochádza z toho, že človek prekonáva zmysel čuchu. Ak sa narodí človek tak, že je napoly psom, lebo je schopný obzvlášť dobre čučať, a ak budeme ho vychovávať nie k rozlišovaniu pachov, ale iných vecí, ktoré rozlišujeme tým, čo tlačí proti čuchovému nervu, potom vypestujete mimoriadne rozumného človeka. Slon a pes majú svoj rozum v nose, totiž navonok mimo seba. Človek má svoj rozum v sebe. To je rozdiel medzi nimi.

Nestačí teda pozorovať iba zhodnosť orgánov človeka a zvieratá. Lebo iste že pes i človek majú nos. Príde však na to, ako sú tieto orgány usporiadané. V tom istom orgáne u človeka pracuje niečo, čo nepracuje u psa. Takýmto poznávaním sa pomaly prepracovávame od telesného k duševnému. Lebo ani v nose, ani v chvoste psa nie je nič, čo by ho malo pudiť vzájomne proti sebe. Tento pud (nútenia proti sebe) má svoj pôvod v duševne (prejavuje sa duševne), ktoré nie je u psa v rovnakom spôsobe ako u človeka.

Popísal som tu nos so všetkým, čo k nemu patrí tak, že pokračuje dovnútra do mozgu, kde sa na neho vlastne napája rozum človeka. Možno sa vám bude zdať čudným prirovnanie zmyslu čuchu k inému zmyslu, ktorému je na jednej strane veľmi podobný, na druhej strane je od neho veľmi rozdielny, totiž ku zmyslu chuti.

Zmysel chuti je čuchu tak blízky, že napríklad v krajine kde som sa narodil sa vôbec nevyskytuje slovo "čuchať". Pri čuchaní ku kvetine tu ľudia namiesto "voní", či "smrdí" hovoria: "to chutí dobre", alebo "to chutí zle" (niekto z poslucháčov zvolal: "U nás tiež!"). Teda aj tu vo Švajčiarsku sa nehovorí o čuchaní, ale o chutnaní, pretože to ľuďom pripadá tak príbuzné, že medzi tým vôbec nerozlišujú.

Ak sledujeme dutinu hrdla, ako vyúsťuje v tzv. mäkké poschodie, ktoré prechádza v poschodie tvrdé so zubami a ďasnami, tu zistíme, že tak ako do nosa, aj sem do dutiny ústnej vchádzajú nervy. Tieto nervy však nejdú až k ďasnám, ale končia v zadnej časti dutiny, podobne ako končí tiež pri koreni jazyka. V prednej časti (ďasien či jazyka) nie sú takmer žiadne nervy. Špička jazyka vlastne ani nie je orgánom chuti, ale viac orgánom cítenia. Chutnať môže len zadná časť jazyka a mäkké poschodie.

Nervy slúžiace chuti, súvisia opäť najmä u človeka so všetkým, čo sú vnútornosti. Tým má človek vo svojej chuti akýsi regulátor pre skladbu svojej potravy. Preto by sme sa mali u malých detí viac zaujímať o to, čo majú, alebo nemajú rady, než prizerať iba k chemickému a inému zloženiu stravy, ktorú im dávame. Ak dieťa niečo odmieta, upozorňuje nás na to, že v jeho vnútorných orgánoch, v spodnej časti tela, nie je niečo v poriadku. Tu musíme správne zasiahnuť!

Teraz sa páni pozrime na niečo nanajvyš zvláštneho (RS kreslí). Nakreslil som vám už nerv čuchu. Tu je nerv chuti, ktorý ide k jazyku a strop ústnej dutiny. A tu som nakreslil to, čo je u človeka nevyvinutou vrtivou silou (v prednom mozgu), čo je u psa celkom vzadu v chvoste. Ak ideme pomaly (od chvosta) dopredu, prídeme do brucha (u psa i človeka) k vnútornostiam, ku ktorým patria chuťové nervy.

Keď pes čuchá, vrtí chvostom. Kým je špička jeho nosa úplne vpredu, koniec chvosta

je celkom vzadu. Čo u psa súvisí s vdychovaním, to u neho prechádza celým telom. Avšak to, čo pes žerie, to čo mu chutí, to celým jeho telom neprechádza, to zostane akosi oneskorené vo vnútornostiach. Môžeme teda povedať, že čím viac niečo na jednej strane vystupuje von, tým ďalej to na druhej strane pôsobí. Obrátene potom platí, že čím menej niečo na jednej strane vystupuje, tým menej ďaleko to na druhej strane v tele pôsobí.

Tieto súvislosti nás vedú k lepšiemu chápaniu skutočnosti, že od nervov závisí celá postava človeka. Človek je usporiadaný podľa nervov. Keď sa pýtame potom: podľa čoho je utvorený psí chvost?, Tu odpoveď znie: Psí chvost je usporiadaný podľa psieho nosa! Podľa čoho sú usporiadané jeho vnútornosti? Podľa nervov v jeho papuli! Nervy na jednom konci tela, utvárajú postavu na druhom konci tela. To je potrebné vziať za základ ďalších úvah. Možno získať veľmi veľa z vedomia, že vrtenie chvostom má pes od ňufáka. Ak sa cíti napr. vo svojich vnútornostiach dobre, pochádza to z nervov v jeho papuli apod. Je to vskutku mimoriadne zaujímavé, ako nervy súvisia s postavou.

Aj slepec má niečo zo svojich vyhasnutých očí. Očné nervy, ktoré mu síce neslúžia k videniu, predsa len utvárajú jeho telo. Ako vyzerá, to pochádza od jeho nervov hlavy, teda aj od jeho nervov očných. Ak chceme prísť na to, prečo je postava človeka odlišná od postavy psa, tu musíme myslieť na nos. U psa zaujíma nos veľkú časť postavy. U človeka je to už prekonané, tu je nos vo svojich funkciách trochu zatlačený do pozadia.

V poradí dôležitosti je nos u psa tak povedané prvotný. U človeka je nos vo svojej činnosti zatlačený späť. Pre utváranie postavy človeka je jeho oko a ucho dôležitejšie ako jeho nos.